

SZENT MARGIT A MAI KÖZÉPKORTUDOMÁNYOK TÜKRÉBEN.

DOI 10.35402/kek.2026.1.25

Egy átlagos human műveltségű értelmiségi emlékeiben az Árpád-házi Szent Margitra vonatkozó információmorzsák több időszakban rögzülhetnek (1). Kezdve a Nyulak-szigeti (margitszigeti) kolostor lakójától, aki IV. Béla király leánya volt (gimnázium), folytatva az énekekkel „Margit imái vezekelve szállnak”, ahogy a magyar szentek himnusza hirdeti (templom), akár Kodolányi regényéig (Boldog Margit, a szentté avatás csak 1943-ban történt), amiből megtudtam, hogy alázatosságban nem csak odáig ment, hogy a többi apácával szemben a *sororokat* kiszolgálók asztalánál evett, hanem hogy úgy elhanyagolta (vezeklésül, és a bűnösök helyett is vezekelve) a saját testét, hogy ellepték az „undokságos” (Pázmány) tetvek. Hozzáteszem Margithoz egy frissebb élményemet is, hátha érdekli a kodikológusainkat: az Alsó-Ausztriai Wirt(h)a reneszánsz várkastély múzeumában egy tároló üveglapja alatt egy kódex éppen azon a helyen van kinyitva, ahol a legelső sorban baloldalt egy árpádsávós pajzs és egy királyábrázolás mellett harmadikként Szt. Margit látható, ahogy két kezében liliumokat *nem tart*, hanem a 2-2 szál lilium a *két tenyere 2-2 sebéből nő ki*. Innen tudtam meg először, hogy egy itáliai (téves) legenda szerint Krisztus stigmáit ő is mutatta.

A tömegében (majdnem 3 font: 1.2 kg) és gazdag tartalmában is tekintélyes, szép kiállítású konferenciakötetet (2) a Prédikátorok rendje (OP, Domonkos rend) ill. a Budakeszi Domonkos nővérek zárdája és egy fotó-ügyekben is jártas latinista középkorkutató adta ki. A többnapos konferencia (Margit halálának 750. évfordulója 2020-ben volt esedékes, de a Covid miatt csak 2022-ben került megrendezésre, s most az előadások kiadásra) egy nagyon széles merítéssel a szentet vizsgálati körébe egyáltalán bevonható *medievalista* (a középkorral foglalkozó) tudományágak aktuálisan érvényes Margit-kutatásait mutatja be. Ezek (a teljesség igénye nélkül) a *hagiográfia* (szentek életét ill. ezek emlékeit kutatja), a művészettörténet, építészettörténet, iparművészet-történet és régészet, művelődéstörténet, *kodikológia* (kódexek, miniatúra-festés és műhelyei, történetük, eredetkutatás, a pergamenekkel-okiratokkal foglalkozó latino-sok és filológusok munkái: translációk, fordítások, forrás-összehasonlítások és narrációk), végül pedig

nyelvészek-nyelvtörténészek (ómagyar beszéd modern átírása és hangsúlyjelölése speciális betűkészlettel, szóhasználatok és történelmi változásaik a *scriptoriumokban*), nyomdák, nyomdászati és kötési ismeretek stb.

A könyv – egy fejezet kivételével, mely V. István leánya, Boldog Erzsébet nápolyi királyné működését veszi szemügyre – Margittal foglalkozik, az utolsó fejezet pedig a két világháború közötti Magyarország Szt. Margit-kultuszát részletezi.

Érdekes egy laikus számára, hogy milyen kérdések merülnek fel, hogyan vitatkoznak, minek van bizonyító ereje a középkor kutatóinak diskurzusaiban, a problémák tisztázása általában több tudomány kompetenciája, tehát interdiszciplináris erőfeszítést igényel. A „minimális belépőt”, ahogy meg tudom ítélni, latin tudás és néhány élő nyelv ismerete, továbbá teológiai és művészettörténeti alapismeretek jelentik, különben sem elmerülés, sem öröm, sem hozzászólási kompetencia a tárgyban nem alakulhat ki senkinél.

Izgalmas probléma, ha egy kódexnél a hely vagy az időszak nincs jelölve, mert ha egy miniatúrafestő műhely francia stílust mutat, attól még lehet Dél-Németországi, egyébként az elzászi vagy alpesi hatások kétirányban érvényesültek. Nehéz lehet az idői becslés, mert van, amikor a nemzetek közötti stiliztikai hatások évtizedekre-évszázadra elhúzódnak. Szóhasználat, íráskép-összehasonlítás módszerei szintén szóbajönnek. A kódexek tele vannak (3) konszenzuális, egy korszakban stabil, de évszázadok alatt változó rövidítésekkel, amit külön szótárakban adtak ki, ugyanis már a középkori ember (itt: *scriptor, kompilátor*) is minél több információt igyekezett a könyvbe sűríteni. Azaz, ha talán tudnánk is követni a szöveget, az nem olyan könnyű mintha pl. gótbetűs német sorokat felolvasunk vagy latin betűre átírunk.

Kiss Etele nagy tanulmánya kódexfestészeti tárgyban arról tájékoztat, hogy a margón ill. keretben vagy megmaradt sorvégi helyen, esetleg utólagos fedőfestéssel elrejtett kis „*drolerie*”-k, figurák, koboldok, emberek, mini-apácák és állatok jelentésükben, cselekvéseikben aláhúzhatták vagy humorosan ellenpontozhatták a főszöveg tartalmát. Ha egy nagyúr megrendelt egy kódexet egy

műhelynél, egyáltalán nem biztos, hogy életében megérte az elkészülést, sokszor utódai, vagy a tényleges felhasználó igényeihez kellett igazítani a tartalmat és díszítést. Az actornak, scriptornak, kompilátornak stb. eltérő jogosítványai voltak a kódex körül, volt fráter, aki szabadon másolt be vagy ki könyvfejezeteket, vagy interpolált külső anyagot, pl. néphiedelmet. Az előkerült példányok alkalmat adnak a filológusoknak az állandó összehasonlításokra. *M. Nagy Ilona* grandiózus tanulmánya a forráshasználatról betekintést enged a Margit-legenda eredetiség-problémáiba.

A *Ráskay Lea-féle*, a XVI. sz. elején készült magyar nyelvű Margit-legenda, mint utóbb kiderült, két részből lett összeállítva: az itáliai *Legenda Vetus* anyagából és a kutatóknál csak „*Inqu*”-nak nevezett jegyzőkönyvből, mely az első szentté avatási kísérlet (XIV.sz.) idején készült, és elsősorban a még élő szemtanúk vagy leszármazottaik beszámolóinak és a még friss nép- és szájhagyomány mondáinak anyagait tartalmazza. A Margit körül kialakult és főleg Itáliában elterjedt legenda szerint Krisztus stigmái is megjelentek rajta, kultusza elősegítette Sienai Szent Katalin „rejtett” stigmáinak előkészítését, mintegy „validálását”. Bár a medievalógusok nem szeretik a pszichológiai vagy szexuálpatólogiai magyarázatokat (ill. elvéve, csak egyedi szinten tartják érvényesnek a megállapításokat), felvethető, hogy Szent Katalinnál a szomatiform erős fájdalmak és szenvedés éppen Krisztus sebeinek pontjainál pszichoszomatikus mechanizmust valószínűsítenek. A stigmák kérdését *Klaniczay Gábor* részletezi a kötet egyik fejezetében.

Úgy tűnik, a margitszigeti ásatásokhoz kapcsolódó építészettörténeti és régészeti erőfeszítések nem hoztak döntően újat a kolostort, királyi udvarházat, vagy az esetleg létező helyi férfi-kolostor (másodrend) történetét érintő dilemmákban.

A szentbeszéd (sermo-k) pontos translációi és fordításai, valamint a szigeti könyvtár összes királyi intézkedéseinek latin és fordított szövegének közlése a könyv 25 oldalán keresztül (*Leonas Alex, Rihmer Zoltán, Kanyó Zoltán*) egyaránt ráirányítja a figyelmet arra, hogy mit jelent ezekben a tudományágakban az eredeti közlés. *Érdemes átgondolni, hogy az MTA milyen kritériumokkal fogad el vagy utasít el komoly filológiai kutatási eredményeket, hiszen ennek döntő jelentősége van a szakemberek curriculumára.*

Nem lehetnek példaképek az impaktfaktorokat halmozó Science vagy Nature természettudományos folyóiratok. A terepen gyakran kerül sor előre látható, várt, vagy nem látható, nem várt könyvek, új források felbukkanására, melyek nem vonják kétségbe a korábbi közlemények értékét, de a megállapítások korszerűsége bármikor változhat.

A szentté avatások minden pápa életében előfordultak, de csak most tudtam meg, hogy jelentős elfogultság volt tapasztalható aszerint, hogy a pápa előéletében melyik rendhez tartozott. Ugyanis annak alapján kedvezményezett vagy gyorsított folyamatokat, s rivalizálás is bőven akadt, a Szent Margithoz tartozó domonkos rendiek jelöltjeit pl. a ferencesek rendszeresen fékeztek. Az is érdekes, hogy ha egy kolostor szellemi-spirituális vezetője nem az aktuális vezető *prior vagy priorissa*, akkor a zárdát megkereső pergamenek a spirituális személy megszólítását veszik elsőnek.

Falvay Dávid cikke a XIV. sz.-i Perugiából induló *flagelláns* mozgalomról egyfelől felveti, hogy Margit túlzóan önsértő önostorozása (és kívánságára: ostoroztatása) a legendás sünös-tüskés ostorral előfutára volt-e a száz évvel későbbi csoportos, tkp. „demokratikus”, nyílt bünbánatnak? Meggyőzően érvel amellett, hogy úgy a királylánynál, mint a későbbi flagellánsoknál ez az önsértő gyakorlat nem pusztán magán-oráció, hanem kísérlet volt Isten kiengesztelésére, hogy ne legyen többé tatár betörés, háború, változzanak meg – térjenek meg a harcolók, s ne okozzanak további szenvedést a népeknek. Régi francia vagy belga híradóban láttam egyszer moziban a Bruges-i begina apácák impozáns felvonulását, ritmusra lendülő ostorokkal, s a gyermekben mindig megmarad egy processzió komor kísértetiessége.

Jegyzetek

1. A recenziót keresztanyám, Margit (dr. Héjja Anna, 86) Budakeszi domonkos OP nővérnek ajánlom.
2. Deák Viktória Hedvig OP - Leonas Alex 2025 *Árpád-házi Szent Margit emlékezete*. szerk. Advocata Nostra Kiadó, Budakeszi 2025. 502 oldal
3. Rihmer Zoltán szíves közlése